

Орап Марина Олегівна

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ VS КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ФАХІВЦЯ

Вступ. Остаточний перехід української економіки на основу ринкових відносин чітко виявив той факт, що динаміка попиту на спеціалістів певного профіля і кваліфікації вступила в протиріччя з традиційно складеною структурою їх підготовки, з номенклатурою спеціальностей та умовами працевлаштування. Питання конкуренції при прийомі на роботу поставило питання перед закладами вищої освіти в підготовці спеціалістів, які вміють презентувати свої знання, навички і вміння і виявляти свої конкурентні переваги в певній професійній сфері. Молодіжне безробіття є однією з найгостріших економічних проблем в усьому світі. Сьогодні більше 30% безробітного населення планети складають молоді особи віком від 15 до 30 років. Значення цього показника змінюється залежно від рівня економічного розвитку країни, традицій та мотиваційних настанов молоді, системи освіти і підготовки кадрів. В Україні рівень безробіття серед випускників навчальних закладів складає близько 20 %. Однією з характерних причин виникнення молодіжного безробіття саме в Україні є, в першу чергу, наявна невідповідність структури підготовки фахівців вимогам економіки та низький рівень конкурентоспроможності випускників навчальних закладів. За цих умов актуальним стає питання розробки механізмів підготовки конкурентоспроможних фахівців та приведення результатів навчання у відповідність до чинних вимог ринку праці. Реагуючи на ці вимоги, вивчаючи кон'юнктуру і вимоги ринку праці, навчальні заклади повинні враховувати як економічні, так і соціальні, психологічні, політичні чинники. Вищезазначене підкреслює актуальність та створює основу для дослідження проблеми: виділення та формування комплексу якостей майбутнього фахівця, який дозволив би йому ефективно конкурувати на ринку праці та реалізувати свій потенціал.

Виклад основного матеріалу. Вирішення цього завдання можливе, коли в освітньому процесі свідомо розвиватиметься комплексна особистісна потреба у поєднанні досконалого вузького професіоналізму та широкого універсалізму. Наявність такої вимоги деякий час назад спричинила актуальність і ґрунтовні дослідження проблеми компетентності – як системної характеристики особистісних і професійних рис. Проте, як виявилось, сама лише компетентність не забезпечує фахівцю оптимальне працевлаштування

чи адекватне його вимогам матеріальне забезпечення його професійної діяльності.

Якщо проблема професіоналізму завжди була в центрі уваги вітчизняної системи освіти, то інші параметри успішної поведінки та діяльності фахівця, серед яких власне і конкурентоспроможність, не були предметом цілеспрямованого формування та розвитку професійної школи. Аналіз ринку праці та теоретико-практичних психологічних досліджень ставить питання – що є важливішим завданням – формування конкурентоспроможної особистості чи конкурентоспроможного фахівця? Як пов'язані ці два завдання у психолого-педагогічному аспекті? Логіка розвитку наукових досліджень концепту «конкуренція» демонструє, що конкурентоспроможність фахівця почали вивчати раніше, що зумовлено загальною парадигмою вивчення конкурентності в першу чергу як економічного явища. Відтак, психологічні дослідження конкурентної позиції фахівця виокремлювали ті характеристики, які забезпечують спеціалісту конкурентні переваги на ринку праці. До таких дослідники відносять: чіткість цілей і ціннісних орієнтацій, працьовитість, творче ставлення до справи, здатність до ризику, незалежність, лідерство, прагнення до безперервного саморозвитку (В. О. Бикова), прагнення до безперервного професійного зростання (успіху) і високої якості продукту своєї праці, здатність до самоорганізації, самоосвіти та «самопобудови» (В. Г. Базелюк), прагнення до саморозвитку тощо (О. А. Грішнова, А. Є. Самарцева), загальний теоретичний і практичний рівень професійної підготовки, володіння суміжною професією, навички роботи на комп'ютері тощо (М. О. Кримова). Так, Ю. М. Атаманчук та М. Ю. Россоха, роблять акцент на сукупності професійних і особистісних якостей та потенційних можливостей фахівця, що демонструє залежність конкурентоздатності майбутнього фахівця від особистісного (вродженого і набутого), педагогічного та діяльнісного фактору [1]. Сучасний стандарт ринку праці вимагає від кандидатів на посаду не тільки набутого високого компетентнісно-кваліфікаційного рівня, а й навичок позиціонування себе як актуалізованого фахівця та людини (впевненої презентації себе, власних здібностей та можливостей тощо). Тому, І. С. Козир розглядає конкурентоспроможність фахівця як системну характеристику, яка передбачає: «1) сукупність професійних якостей як результат навчання у закладі вищої освіти; 2) особистісні якості як результат розкриття особистісного потенціалу; 3) ціннісні та морально-психологічні установки як результат виховання» [4, с. 124]. В. О. Бикова у визначенні конкурентоспроможності фахівця акцентує наявність, перш за все, переваг конкретного спеціаліста перед іншими спеціалістами, які виконують аналогічні трудові операції, у вияві якостей, властивостей, результатів власної трудової діяльності, найбільш значущих для забезпечення лідерства фірми, організації, де він працює [3]. Зокрема, мотивація на успіх / невдачу, потреба в досягненнях, потреба в незалежності / автономії, прагнення до здобування знань і їх застосування у

професійній діяльності, схильність до творчості, емоційний інтелект, здатність до адаптації у конкурентному середовищі, рефлексія власної діяльності визначають рівень розвитку конкурентоспроможності фахівця [3].

Таким чином, спостерігається зміщення парадигми психологічного вивчення конкурентоспроможності – із акцентування змагальності та протиставлення концепту «партнерство», на формування, вияв і презентацію власних конкурентних переваг як висококваліфікованого і компетентного спеціаліста. Що, у свою чергу, актуалізує вивчення конкурентності як характеристики особистості.

У психологічних дослідженнях концепт «конкурентоспроможність особистості» у найбільш загальному вигляді вивчається як системна характеристика, яка забезпечує швидку адаптацію до навколишнього середовища, готовність успішно виконувати професійну та інші види діяльності за найвищими стандартами, а також здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, аргументувати їх важливість для соціального, професійного та особистого розвитку і створювати умови для ефективного втілення цих ідей [1]. Як зазначає М. Й. Варій у підручнику із загальної психології, конкурентоспроможна особистість – це така особистість, яка здатна швидко й безболісно адаптуватися до постійних змін суспільних умов, науково-технічного прогресу й нових видів діяльності та форм спілкування за умови збереження позитивного внутрішнього психоенергетичного потенціалу й гармонії. А В. Г. Базелюк акцентує увагу на тому, що конкурентоспроможність особистості – це, передусім, становлення конкурентних переваг, що виявляються в унікальних здібностях людини як особистості та майбутнього професіонала [2]. Це розвинена потреба особистості в досягненні успіху, впевненості у своїх професійних можливостях і реалізації їх в соціально значущій діяльності. Цю думку підтримує і М. В. Невмержицька, яка зазначає, що «саме конкурентоспроможність виступає необхідною умовою можливості перемоги у конкурентній боротьбі, завдяки засвоєнню нових знань, навичок, які є більш дієвими ніж у конкурентів. Конкурентоспроможність розкриває індивідуальний потенціал особистості, що є її власним здобутком» [5, с. 371]. Саме це визначення дослідниці створює основу для інтегрального уявлення про взаємообумовленість конкурентоспроможності фахівця конкурентоспроможністю його особистості, тобто наявністю певних знань, умінь і навичок (конкурентних переваг) у поєднанні з можливістю їх презентації і використання у конкурентній боротьбі.

Висновки. Останні дослідження конкурентоспроможності фахівця демонструють, що вимоги сучасного суспільства створюють такі умови, коли відділити особистісні якості від професійних знань і навичок фахівця – неможливо. Адже час швидких змін, у який ми живемо, з необхідністю потребує гнучкості і критичності мислення, здатності до саморозвитку і самонавчання, до постійного і неперервного підвищення кваліфікації та опанування новими професійними навичками. Відтак, у наукових

психологічних дослідженнях ми спостерігаємо не протиставлення конкурентоспроможності за вектором «особистість-фахівець», а об'єднання та інтеграцію у терміні «конкурентоспроможність особистості фахівця». Це підкреслює той факт, що фахівцем є передусім, особистість, яка розвиває у собі конкурентоспроможність як запоруку свого особистого та професійного розвитку та отримання найбільш вигідної позиції на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманчук Ю., Россоха М. Організаційно-педагогічні умови формування конкурентоспроможності випускника вищого навчального закладу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. № 3. С. 8–14.
2. Базелюк В. Г. Розвиток конкурентоспроможного фахівця в коледжі. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 80. С. 10–23.
3. Бикова В. О. Компонентно-структурний аналіз феномена «конкурентоспроможність фахівця». *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія»*. 2012. № 3. С. 5–11.
4. Козир І. С. Конкурентоспроможність майбутніх фахівців як психолого-педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. № 68. С. 120–126.
5. Невмержицька М. В. Поняття конкурентоспроможності особистості: соціально-філософський вимір. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2012. № 66 (11). С. 367–372.

Пінська Олена Леонідівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної та вікової психології
Криворізького державного
педагогічного університету,
Кривий Ріг, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Вступ. Динаміка соціально-економічних змін у сучасному суспільстві потребує якісно нової професійної підготовки фахівців, здатних працювати в умовах ринкової економіки, гнучко реагувати на нові соціально-економічні виклики. В силу цього зростає інтерес до проблеми професійної мобільності педагогів, які вміють приймати й реалізувати нестандартні рішення в ситуаціях ринкової конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Проблема професійної мобільності знаходиться на вістрі наукових досліджень різних галузей знань. Розгляд